

پارک شهری با الگوی باغ ایرانی

مطالعه و تدوین ضوابط و معیارهای طراحی باغ و پارک بر اساس الگوی باغ ایرانی*

در ایران به صورت یک آیین مذهبی درآمده بود. تقدس طبیعت در نزد ایرانیان قبل از اسلام از افسانه‌هایی برمی‌آید که همه در ارتباط با باغ‌سازی و پرداختن به طبیعت بود.

فصل دوم: بررسی تاریخی و نمونه‌های باغ ایرانی در دوران اسلامی
این فصل به باغ‌سازی پس از ظهور اسلام پرداخته است. پس از غلبه اعراب، هنر ساسانیان از جمله باغ‌سازی، تمام زمینه‌های هنری را تحت تأثیر قرار داد. در دوران عباسی با انتقال مرکز حکومت به بغداد، باغ‌سازی ایرانی الگوی باغ‌سازی حکومتی شد. در ادامه نیز باغ‌های دوره تیموری، دوره صفوی، عهد قاجاریه بررسی شده است. در پایان، باغ‌سازی دوره پهلوی که به شناخت بیشتر باغ‌های معاصر کمک می‌کند، بررسی و منتج به این نکته شد که شدیداً تحت تأثیر فرهنگ بیگانه از الگوی باغ ایرانی فاصله گرفت.

فصل سوم: عناصر باغ ایرانی
باغ فضایی سازمان داده‌شده از عناصر طبیعی مانند آب، گیاه، سنگ و عناصر مصنوع مانند کوشک، دیوار و ... است. این فصل، از چستی و چگونگی عناصری که باغ ایرانی را پدید می‌آورد بحث و عناصر باغ را در دو گروه عناصر طبیعی و عناصر مصنوع بررسی می‌کند.

فصل چهارم: گونه‌شناسی باغ ایرانی
این فصل گونه‌های باغ ایرانی را از دو جنبه گونه‌شناسی عملکردی و گونه‌شناسی کالبدی مورد بررسی قرار می‌دهد. گونه‌های مختلف عملکردی باغ ایرانی برای پاسخگویی به نیازهای مختلف عملکردی از زندگی خصوصی تا تعاملات اجتماعی به وجود آمده است. در ادامه، گونه‌هایی از باغ آورده می‌شود که به واسطه شکل خاصی از تأثیر اقلیم، جغرافیا، شکل و توپوگرافی زمین ایجاد می‌شوند و می‌توان آنها را در گونه‌های کالبدی دسته‌بندی کرد.

فصل پنجم: سبک‌شناسی باغ ایرانی
این فصل به تدوین ویژگی‌های باغ ایرانی در زمینه‌های مختلف شامل «ساختار فضایی، دید و منظر، پوشش گیاهی، آب و عناصر معماری» در دوره‌های مختلف باغ‌سازی می‌پردازد. با توجه به خصوصیات مشترک باغ‌های مناطق مختلف در یک دوره زمانی خاص، تقسیم‌بندی ویژگی‌ها از لحاظ زمانی و سلسله‌های حکومتی انجام شده است، نه بر حسب مکان احداث باغ‌ها؛ این دوره‌ها عبارت است از: هخامنشی، ساسانی، تیموری، صفوی، قاجار و دوره معاصر.

فصل ششم: بررسی ضوابط و مقررات موجود باغ‌سازی و پارک‌سازی
به دلیل این که پژوهش مذکور باید پاسخگوی طراحی فضای سبز امروزی باشد، لذا علاوه بر شناخت پارک‌سازی معاصر؛ بررسی ضوابط و مقررات موجود باغ‌سازی و پارک‌سازی ضروری است. فصل ششم به این مسئله اختصاص پرداخته است.

فصل هفتم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
این فصل ابتدا به جمع‌بندی فصول مختلف و دسته‌بندی ویژگی‌های مشترک باغ ایرانی پرداخته و ویژگی‌های فضایی و منظره‌ای

در بسیاری از شهرهای امروزی، فضاهایی تحت عنوان باغ، پارک، فضای سبز و ... ایجاد می‌شود که طراحی و اجرای آنها معمولاً با شیوه‌های سلیقه‌ای و بدون بهره‌مندی از یک مبانی نظری در عرصه باغ‌سازی صورت می‌گیرد. دقت در نمونه بوستان‌ها و پارک‌های معاصر این نکته را روشن می‌کند که جامعه ایران به عنوان تمدنی که خود ایجادکننده باغ و دارای یکی از سبک‌های مهم باغ‌سازی در جهان است، فاقد روشی جدید برای طراحی باغ و پارک است. این روش جدید می‌تواند از باغ‌سازی ایرانی الگو بگیرد یا خوانشی مجدد از باغ ایرانی باشد؛ از این رو قبل از هر اقدامی لازم است که این پدیده منحصر به فرد به درستی شناخته شده و در پی آن معیارهایی بر اساس سبک باغ ایرانی برای طراحی فضاهای سبز مدرن که با زندگی امروز تناسب داشته باشد تدوین و به مرحله اجرا گذارده شود؛ لذا پژوهشی در راستای تدوین ضوابط طراحی باغ بر اساس الگوی باغ ایرانی انجام گرفته که این تحقیق علاوه بر تلاش در شناخت پدیده دیرینه باغ ایرانی، به دنبال یافتن ویژگی‌های مشترک فضاسازی آن است؛ لذا در سه مرحله شامل شناخت، تحلیل و نتیجه‌گیری تنظیم و اجرا شد. مطالعه از یک سو نگران دستوری شدن طراحی در لوای ایرانی شدن آن بود و از سوی دیگر مأموریت داشت ضوابط طراحی بر حسب الگوی باغ ایرانی را تهیه کند، راه حل مطالعه به هر دو نگرانی پاسخ داد.

اهداف پژوهش

پژوهش مذکور در راستای شناخت پدیده باغ ایرانی اهداف ذیل را دنبال می‌کند:

- شناخت اصول و الگوهای ساخت باغ ایرانی به عنوان قدیمی‌ترین نمونه باغ‌سازی جهان و یکی از بزرگ‌ترین تجربه‌های منظرسازی بشر؛
- شناخت سبک‌های مهم و اصیل باغ‌سازی ایرانی، ویژگی‌های باغ ایرانی در دوره‌های مختلف و سیر تحول آن؛
- شناخت عناصر شکل‌دهنده باغ ایرانی اهم از عناصر طبیعی و عناصر مصنوع و تحولات آنها؛
- زمینه‌سازی برای یافتن راه‌حلی برای طراحی باغ‌های امروزی.

خلاصه پژوهش

فصل اول: بررسی تاریخی و نمونه‌های باغ ایرانی در دوران پیش از اسلام
این فصل در ابتدا به تعریف واژه باغ پرداخته و سپس روند شکل‌گیری باغ ایرانی را از آغاز تا پیش از ظهور اسلام شامل دوره‌های هخامنشیان و ساسانیان بررسی کرده است. در این فصل آمده: باغ و باغ‌سازی

وحید حیدرنتاج
پژوهشگر دکتری معماری

v_nattaj@yahoo.com

۱: حضور آب در پهنای وسیع و استفاده از خاصیت انعکاسی آن در جلوی کوشک اصلی باغ و پیوند بین عمارت و طبیعت با استفاده از فضای نیمه‌باز تالار، باغ چهل ستون اصفهان، مأخذ: www.googleapis.com

۳: بهره‌گیری از آب به شکل‌های مختلف و صفه‌بندی باغ در زمین‌های شیب‌دار، باغ عباس‌آباد بهشهر، عکس: نگارنده، ۱۳۸۳.

- به ایجاد پرسپکتیو طولانی اقدام شود.
- ۵- منظرپردازی در مسیرها اهمیت بیشتری نسبت به کرت‌ها داشته باشد.
- ۶- آرایش گیاهان به ویژه درختان به صورت مختلف اعم از هندسی یا صورت جانوری ممنوع است.
- ۷- آب در باغ ایرانی به تنهایی زیبا است؛ لذا از آب، بدون واسطه عناصر دیگر، همانند مجسمه استفاده شود.
- ۸- ارتفاع لیه حوض و آب‌نما به اندازه‌ای (به صورت آب‌نمای فرورفته در زمین) باشد که سطح بیشتری از آب را به نمایش گذارد.
- ۹- برای ارتباط بیشتر با طبیعت، بناها به صورت ترکیبی از فضاهای باز، نیمه‌باز و بسته طراحی شود.
- ۱۰- یک سردر به عنوان شاخص و عطف مجموعه و متناسب با مقیاس و عملکرد باغ برای ورودی اصلی طراحی شود ...

• توصیه‌های طراحی

- ۱- باغ در زمین‌های شیب‌دار از طریق صفه‌بندی و ایجاد سکوه‌های مسطح طراحی شود.
- ۲- از موقعیت طبیعی بستر باغ (خصوصاً زمین‌های ناهموار) برای ایجاد دیدهای گسترده استفاده شود.
- ۳- فضاها و بناهای اصلی برای بهره‌مندی از منظر گسترده در بالاترین نقطه باغ احداث شوند.
- ۴- حتی‌الامکان از فضای سبز بی‌حاصل و با هزینه نگهداری بالا، استفاده نشود.
- ۵- در مناطق پرآب از پهنه‌های وسیع آبی در طراحی فضاهای اصلی استفاده شود (باغ آبی).
- ۶- در مکان‌هایی که امکان‌پذیر است از خاصیت انعکاسی آب در جلوی بناهای اصلی استفاده شود.
- ۷- در طراحی بناها از مصالح و شیوه بومی استفاده شود، مگر اینکه طراحی هدف دیگری را دنبال کند ...

پی‌نوشت

- این نوشتار برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «مطالعه و تدوین ضوابط و معیارهای طراحی باغ و پارک بر اساس الگوی باغ ایرانی» و مشخصات ذیل است:
- مدیریت تحقیق: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی.
 - دستگاه پژوهشی: پژوهشکده نظر؛ مرکز تحقیقات هنر، معماری و شهرسازی.
 - مدیر طرح: دکتر سید امیر منصوری.
 - مسئول طرح: مهندس وحید حیدرنتاج.

باغ ایرانی (جنبه عینی باغ ایرانی) و اصول زیباشناختی باغ ایرانی (جنبه ذهنی باغ ایرانی) بررسی کرده است.

تدوین معیارهای طراحی باغ و پارک بر اساس الگوی باغ ایرانی با هدف اثرگذاری بر روند طراحی باغ و پارک بر اساس ویژگی‌های فرهنگی، ملی و ادراکی ایرانیان صورت گرفته است. پارک، حاشیه راه، میدان، جلوخان بناهای عمومی، محوطه ادارات، محوطه مجتمع‌های مسکونی، حیاط خانه‌ها، مقابر و زیارتگاه‌ها، قبرستان، رود- دره، پیاده‌راه و نمونه‌های بسیار دیگر از انواع فضاهایی است که می‌توان آنها را بر اساس اصول هنر باغ‌سازی ایران طراحی کرد.

جمع‌بندی: الزامات و توصیه‌های طراحی باغ و پارک بر اساس الگوی

باغ ایرانی

این الزامات و توصیه‌ها به گونه‌ای تدوین شده که اولاً مقیاس‌های مختلف باغ را دربرگیرد و ثانیاً موجب تحمیل شکل واحد در طراحی باغ‌های مختلف نشود. این مفاد در سه بخش ارائه شده که به بخشی از آنها اشاره می‌شود:

• اقدامات راهبردی

مجموعه سیاست‌های کلانی است که از سوی سازمان‌های مرتبط اجرا می‌شود و می‌تواند فرهنگ باغ‌سازی ایرانی را در عرصه‌های شهری رواج دهد:

- ۱. باغ‌ها تحت عنوان یکی از فضاهای عمومی و فعال شهر در نظر گرفته شود؛
- ایجاد باغ‌های هدفمند و موضوعی به جای ایجاد فضای سبز صرف.
- طراحی فضاهای فاقد کاربری و ساماندهی آنها به عنوان فضای جمعی با الگوی باغ ایرانی.
- ۲. به وسیله ترکیب عملکردهای مختلف با باغ ایرانی گونه‌های مختلف جدید از باغ ایرانی ایجاد شود:
- محوطه‌سازی عرصه‌های عمومی و دولتی با ایده باغ ایرانی؛
- طراحی فضاهای مختلف تفریحی، فرهنگی، آموزشی و ... با استفاده از الگوی باغ ایرانی؛
- ساماندهی حریم مقابر و گلزار شهدا با بهره‌گیری از الگوی باغ ایرانی ...

• الزامات طراحی

- ۱- باغ با ساختاری متعادل، مرکب از حداقل یک محور اصلی مستقیم با چشم‌انداز عمیق، معابر فرعی و قرارگیری فضاهای مستقل در جوار آنها طراحی شود.
- ۲- هندسه مستطیلی در تمامی فضاهای اصلی باغ رعایت شود؛ به طوری که هندسه بصری و ادراکی باغ راست‌گوشه باشد.
- ۳- رعایت محصوریت باغ به نحوی که موانع بصری اعم از طبیعی و مصنوع در عرض محور اصلی به کار گرفته نشده و هیچ عنصر بیرونی جز آسمان در حریم منظرین فضاها دیده نشود.
- ۴- با استفاده از عناصر طبیعی (آب در وسط محور و درختان بلند در حاشیه)

